

TÜRK KÜLTÜRÜNDE DEĞERLER SİMGESİ GÜL

Yrd. Doç. Dr. Gülda ÇETİNDAG SÜME*

Öz: Köklü ve zengin geçmişini edebî ürünleri ile geçmişten günümüze taşıyan Türk kültürü, yaşadığı ve yaşattığı mirasını günümüzden de geleceğe aktarmaktadır. Bu engin birikim ve tecrübe, soylu miras, yaşamdan izler taşıyan ürünler, Türk milletinin en açık ve net belgeleri, kimliğinin en şeffaf belirteleridir. Türk kültürünün zengin mirası içerisinde halkın kolektif bilincini ve ruhunun derinliklerini anlatan edebî ürünler ve bu ürünlerin içerisindeki kodlar millî değerlerimizi diğer milletlerden ayıran unsurlardır. Türk kültürünün zengin motifleri ve bu motiflerin içerdiği simgesel anlamlar, kültürel çeşitliliğimizin sadece bir kısmıdır. Nitekim; taşıdığı anlamlar itibariyle Türk kültüründe önemli bir sembol haline gelen gül, çeşitli yönleriyle incelenmeyi gerektirecek bir öneme sahiptir. Gül kavramının gerçek anlamından sıyrılarak mecazi anlamlara, somut anlamından ziyade soyut anlamlara bürünmesi ve bir geleneğin adı olması gülün kültürümüzdeki önemini gözler önüne sermektedir.

Çalışmamızda güzelin ve güzelliklerin temsili adı olan gülün, gerçekten mecaza ve simgesel anlamlara uzanan yönleri üzerinde durulacaktır. Bu doğrultuda gülün çeşitli özellikleri, çağrıştırdığı anlam alanları, halk kültüründeki yeri ile birlikte sembolik anlamları; mâni, türkü, masal, halk hikâyesi vb. gibi ürünlerde ve âşık şiirinde kullanılan örnekler ile farklı açılardan değerlendirilecektir. Böylelikle hem gerçek hem de mecazi anlamları ile gülün Türk kültüründeki önemi tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, gül, simge, motif

ROSE AS A SYMBOL OF VALUES IN TURKISH CULTURE

Abstract: Bringing its deep-rooted and rich history into the present with its literary works, the Turkish culture is also transferring to future the heritage it inhabits and keeps alive. This vast experience and knowledge, the noble heritage and honourable works are the most open and clear documents of the Turkish nation and the most transparent signs of its identity. Describing the collective consciousness of the people and the depths of their spirits within the rich heritage of the Turkish culture, the literary works and the codes embedded in those works signify a distinguishing feature. It is possible to say that motifs beyond measure and the symbolic meanings they contain represent just a part of this richness. In fact, rose, which has a variety of meanings

Geliş tarihi : 10 Temmuz 2017

Kabul Tarihi: 18 Temmuz 2017

*Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Elazığ.

and therefore has become an important symbol in Turkish culture, holds a significant position that requires to be studied in its various aspects. Rose leaves behind its real and concrete meanings and wraps itself up in metaphoric and abstract meanings, and it is the name of a tradition, all of which reveals its importance in our culture. This work puts emphasis on rose, a representative of beautiful and beauties, with aspects ranging from reality to metaphor and symbolic meanings. Accordingly, rose will be evaluated from different perspectives with a special focus on its various characteristics, connotations and place in folk culture as well as its symbolic meanings. Thus, the significance of rose in Turkish culture will be identified with a focus on its both real and metaphoric meanings.

Key Words: Turkish culture, rose, symbol, motif

*"Hâfız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış,
Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle.
Gece bülbül ağaran vakte kadar ağlarmış,
Eski Şîrâz'ı hayal ettiren âhengiyle."*

(*Yahya Kemal Beyatlı*)

Giriş

Türk kültürünü; fikir yapısı, örfü, geleneği, felsefesi, bakış açısı gibi çeşitli yönleri bakımından yansıtan ürünler elbette milletin kimliği, tarihinin özü ve kodlarıdır. Sözlü ve yazılı olarak verilen, halkın kendisine ayna olarak tuttuğu bu ürünlerde yaşanmışlığın izlerini yansıtan çeşitli motifler yer almaktadır. Bu motifler içerisinde farklı bakış açılarıyla değer kazanan gül motifi ayrı bir öneme sahiptir.

Sevginin ve sevgilinin, güzelin ve güzelliklerin simgesel ifadesi haline gelen gül, Türk edebiyatının en bilinen ve en çok kullanılan motiflerindedir. Gül motifinin bu denli yaygın olması gerçek anlamından hareketle mecazi ve simgesel anlamlarının çeşitliliğine bağlanabilir. Nitekim gülün gerçek hayatta sevgiliyi ve maddi aşkı, tasavvufî anlamda da Hz. Muhammed'i ve manevi aşkı ifade ediyor olması, gülün değerini artırmaktadır. İnsana huzur veren rengi, gönlü hoş tutan kokusu, yumuşak dokusu ile elbette sevgilinin temsili olmayı hak etmiştir gül. Ancak tabiattaki bu kadar güzellik içinde ve bu kadar çiçek arasında gülü, bu güzelliklerden ayırt eden, çiçeklerin şahı haline getiren unsur nedir?

Dile getirilemeyen sözlerin, anlatılamayan duyguların, yaşanmayan anların en güzel ifade vasıtalarından birisidir gül. Kimi zaman aşkın dili olup sevgiliye sunulur, kimi zaman anıları hatırlatmak için kitap arasında kurutulur. Bazen saygının belirtisi bazen de yapılan hatanın telafisidir. Öyle ki gül; teşekkürün, teklifin, özrünün, affın, süsün, geçmiş olsun gibi çeşitli dileklerin, anlamlı günlerin uzun uzadıya değil

tek kelimelik adıdır. Bu sebeptendir ki; kıymetine paha biçilemez istense de herkesin eline geçemez.

Gül gerçek anlamı itibariyle; “1. Gülgillerin örnek bitkisi. 2. Bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği.” (TDK, 2011: 997) anlamına gelmektedir. Kokusu, şekli ve rengiyle büyü bir âlemin kapısını aralayan güller, renklerine göre anlam kazanırlar. Kırmızı gül aşkın ve sadakatin, pembe gül inceliğin ve zarafetin, beyaz gül masumiyetin ve saflığın, sarı gül ayrılığın ve hüznün, mavi gül eşsizliğin ve ilahi aşkın, siyah gül (ki dünyada sadece Türkiye’de, Urfa’nın Halfeti ilçesinde yetişmektedir) ise vedanın, yasın ve aynı zamanda da zorluğun üstesinden gelebilmenin sembolüdür. Gülün en önemli özelliği bahar ile ilişkilendirilerek yeniden canlanmanın, dirilişin ve ebediyetin simgesel görüntüsü haline dönüşmesidir. Çünkü gül, baharın habercisidir ve dağlarda kurusa bile gülün yeniden canlanacağı bilinmektedir. Kurumasına rağmen her bahar canlılığını yeniden kazanması gülün ebediliğin simgelerinden biri haline gelmesini sağlamıştır.

Tasavvufî düşüncede gül, Allah’a olana dönüşü sembolize eder. Aynı zamanda gonca hâlindeki açılmamış gül vahdeti/teklîği, katmer katmer açılan gül ise kesreti/çokluğu çağrıştırmaktadır. Yine İslâmiyet’te gül denilince akla ilk gelen Hz. Muhammed’dir. Onun kokusu gülün kokusuna, teninin yumuşaklığı ve rengi gülün yumuşaklığına ve rengine, yüzünün güzelliği de gülün güzelliğine teşbih edilir. Rivayete göre Hz. Muhammed’in sarığının parçaları güle dönüşmüştür. Bu sebeptendir ki gül yapraklarından yapılan gül suyu ve gül suyunu dökmek için kullanılan gülâbdanlar özellikle dinî merasimlerde oldukça önem taşımaktadır.

Gülün üç boğumdan oluşan 18 yaprağı vardır. Birinci boğumda 5 yaprak (İslâm’ın 5 şartı), ikinci boğumda 6 yaprak (imanın 6 şartı), üçüncü boğumda ise 7 yaprak (Fatiha Suresi’nin 7 ayeti) bulunmaktadır. Bu nedenle Mevlana da Mesnevi adlı eserinin ilk 18 beytini kendi el yazısıyla yazmıştır (Ersoy, 2007: 81).

Gül temalı şiirlerin yazılması, ilahilerin okunması da tasavvufî düşüncede tasavvur edilen gül ile ilintilidir. Gül motifinin anlam alanlarına işaret eden en güzel örneklerden birisidir “*Gül Alır Gül Satarlar*” ilahisi. İlahinin sözlerinde hoşgörünün hâkim olduğu, maddiyatın yerini maneviyatın aldığı felsefî bir düşünce yatmaktadır:

*“Seyrimde bir şehre vardım
Gördüm sarayı güldür gül*

*Sultanın tâcı tahtı
Bağı duvarı güldür gül*

*Gül alır gül satarlar
Gülden terazi tutarlar
Gülü gül ile tartarlar
Çarşı pazarı güldür gül*

İlahinin devamında;

*“Gül olanın aslı güldür
Peygamberin nesli güldür
Sağ oturan erenlerin
Bezmi visali güldür gül”*

sözleri gülün merkezde olduğu bir yaşamın güzelliğini ve doğruluğunu gözler önüne sermektedir.

Peygamber Efendimize duyulan saygı ve sevgiye bağlı olarak tarikatlarda da gül büyük önem arz etmektedir. Gülü kendisine sembol olarak seçen Kadiri tarikatında Arapça gül manasındaki “verd” kelimesindeki “vav” harfi Resul-i Ekrem’in veliliğine, “rı” harfi rauf ve rahim sıfatlarına, “dal” harfi ise davetçiliğine işarettir. Gül, Bektaşî tarikatında da önem taşımaktadır. Rivayete göre Hz. Ali son nefesinden önce bir deste gül istemiş, gülü kokladıktan sonra ruhunu teslim etmiştir. Ayrıca Bektaşîlerin ve Mevlevîlerin giydiği bir çeşit cübbeye “Des-tegül” denilmektedir. Rufai dervişleri de zikir esnasında yaladıkları kızgın demire “gül”, yaptıkları bu işleme de “gül yalamak” tabirini uygun görmüşlerdir (Ayvazoğlu, 2001: 86-87). Miraç Gecesi Peygamber Efendimizin vücudundaki terlerin yeryüzüne kırmızı gül olarak döküldüğüne inanılması da Hz. Muhammed ile gül ilişkisini özetlemektedir. Geleneğin ve İslami düşüncenin bir yansıması olarak klasik edebiyatın da vazgeçilmez unsurudur gül. Gül ile Hz. Muhammed arasındaki ilgiyi Su Kasidesi’nde ölümsüzleştiren Fuzuli’nin aşağıdaki beyti klasik edebiyatın en güzel örneklerindedir:

*“Suya virsün bâğ-bân gül-zârı zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün terk virse min gül-zâre su.*

(Bahçıvan (boşuna) zahmet çekmesin; gül bahçesini sele versin (mahvolmaya bırakın). (Çünkü) bin (tane) gül bahçesini sulasa, senin yüzün gibi bir gül açılmaz (yetistiremez).” (Çalışkan, 1999: 73).

Yukarıdaki beyitte Hz. Muhammed'in yüzünün güzelliği ile gül arasındaki ilgiye dikkat çekilirken aynı zamanda onun güzelliğinin eşi ve benzerinin gülde bile bulunamayacağı ifade edilmektedir.

Türk edebiyatının ayrılmaz iki kahramanıdır gül ile bülbül. Birbirlerine kavuşamaz ancak birbirlerinden de ayrılamazlar. Gülün kıymeti bülbül ile bülbülün kıymeti de gül ile vardır. Bu düşünceden hareketle klasik edebiyatta aşkı en iyi onların sembolize ettiğine inanan şairler gül-bülbül mazmununa pek çok beyitte yer vermişlerdir. Güle âşık olan bülbül, ondan karşılık göremeyince sabaha kadar gülün başucunda bekler. Tam gülün açacağı esnada uyuyakalır ve gülün açışını göremez. Bülbül daima niyaz eden, seven, âşık olandır.

Onun aşkı karşısında yüz çeviren, ilgi göstermeyen ise mâşuk yani sevgiliyi sembolize eden güldür. Bülbülün evrenselleşmiş aşkı gülün ilgisizliğine maruz kalsa bile bu durum aslında bülbülün hoşuna gitmektedir. Aynı şekilde bülbül de kavuşmaktan ziyade bu ilgisizliğe müpteladır adeta.

İzzet Molla'nın gül ve bülbül ilişkisini derin anlamıyla işlediği şu beyti oldukça manidardır:

*“Berg-i gülle andelîb-i zan tekfîn ettiler
Bir Gülistân beytini üstünde telkîn ettiler*

(Bülbülün kefenini gül yaprağından yaptılar. Böylece mezara koyduktan sonra kabri üstünde Gülistan kitabından bir beyit okuyarak telkîn verdiler.)” (Onay, 2000: 130).

Hayatta iken güle kavuşamayan bülbülün öldükten sonra kefeninin gül yapraklarından yapılması, güle kefen şeklinde ulaşması onun çektiği aşk ıstırabını özetlemekte, sevdiğine kavuşma ânını simgelemektedir. Ayrıca Şirazlı Şeyh Sadi'nin manzum ve mensur eseri Gülistan'a telmih yapılarak bülbülün kutsal kitabının bile “Gül”istan olduğu vurgulanmaktadır. Telkin, ölünün gömüldükten sonra mezarı başında imamın söylediği dini sözlerdir. Bülbüle yapılan telkin bile Gülistan'dan yani gülden yapılmaktadır.

Gerçek ve simgesel anlamları ile duyularımıza ve duygularımıza hitap eden gül, halkın sözlü gelenek yoluyla kuşaktan kuşağa aktardığı halk edebiyatı ürünlerinde de çeşitli yönleriyle karşımıza çıkmaktadır. Halk edebiyatı ürünlerinde geçen gül motifinin kullanım şekillerini şu şekilde inceleyebiliriz:

Mânilerde Gül Motifi

Duygu ve düşünce dünyasını mâniler vasıtasıyla ifade etme imkânı bulan insanlar özellikle de kadınlar, gül motifini en canlı örnekleriyle mânilerde yaşatmıştır. Gülün sevgili, âşığın bülbül olduğu mâniler zamanın süzgecinden geçerek dilden dile gönülden gönüle söylene-gelmiştir:

*“Güle naz güle naz
Bülbül eyler güle naz
Girdim bir dost bağına
Ağlayan çok gülen az”*

ifadelerinde gül-bülbül-bağ ilişkisi, gülün kayıtsızlığı ve bülbülün ilgisi anlatılmaktadır.

Güzellikler içinde çiçekler, çiçekler içinde de gül, baş tacı konumundadır. Nitekim şu mısralar da bu düşüncenin ifadesidir:

*“İncedir gül ağacı
Gül, çiçeklerin tacı.”* (Uçarlar, 2007: 129).

Gülün zarafeti dalından, ağacından bile bellidir. Bu zariflik, güzellik, soyluluk onu, çiçeklerin baş tacı haline getirmiştir.

Sevdiği, yâri, canının yarısı uzaklara giden Eğinli kadınların söylediği mânilerdir elâ gözlü mâniler. Gurbete giden eşlerinin ardından sevgiden mahrum olduklarını, sembolik bir dille artık Eğin’de gül dalına konan bülbül kalmadığı için gül de yetişmediğini ifade etmektedirler. Aşk, seven ve sevilen olduğu müddetçe anlam kazanır. Gülün varlığı da ancak bülbül ile anlamlıdır:

*“Bülbül için diktim ben bu gülleri
Şâki bülbül olmuş yârin dilleri
Ela gözlerini sevdiğim ağam
Sevmişim ben seni, sevmem elleri”* (Şimşek, 2007: 291).

mısraları bu düşünceyi doğrular niteliktedir.

Genellikle kadınların güzelliğini, inceliğini, zarafetini betimlemek için kullanılan gül ifadesi aşağıdaki mâni mısralarında bir erkek için söylenmektedir:

“Ela gözlüm gül yüzüne hâris ben” (Şimşek, 2007: 296),

Yine;

“Yüce dağ başında çıkıyor tütün

Gül ağam, sıtkını eylemiş bütün” (Şimşek, 2007: 298)

mısralarında gülün erkekleri ifade eden bir motif olarak da kullanıldığı görülmektedir. Nitekim bazı âşık ve şairlerin de “gül” mahlasını alması/kullanması bu nitelendirmeye benzerlik göstermektedir.

“Güle damlar güle damlar

Gül suyu güle damlar

Kim öğretmiş bülbüle

Her seher güle damlar” (Azar, 1995: 101)

mısralarını süsleyen yine gül-bülbül aşkıdır. Gülü anlamlı kılan güzelliğin, aşkla birlikte var olduğu anlaşılmaktadır.

Sevgilinin gülmesi ve yanaklarının al al olması daima gülün açılma haline benzetilmektedir. Öyle ki o güldükçe yanaklarında âdeta güller açar, böylece onun gülmesi hem güzelliğine güzellik katar hem de âşığa umut verir:

“Güller gibi açarsın

Binbir koku saçarsın

Kız senin âşıkınım

Neden benden kaçarsın.” (Azar, 1995: 165).

Âşık da sevdiğinin bu gül gibi açan hâlini yani gülümsemesini, kendisine ümit vermesini istemektedir.

Gül motifinin cinaslı mânilerde mecazlı olarak kullanılması da ayrı bir güzellik sergilemektedir. Tükenişi, bitişi sembolize eden mezar ile yeniden canlanışı sembolize eden gül motifi, acı ve tatlı yönleriyle hayatın kendisini çağrıştırmaktadır. Aşağıdaki mâni örneği de Doğan Kaya'nın yüreğinin ve kaleminin gücünün ve güzelliğinin bir yansımasıdır âdeta:

“Gül mezarıma

Sevenlere vasiyetim

Gül koyun gül, mezarıma

Âh û zârım Hakk içindür

Be gafil gülme zârıma.” (D.K)

Türk milletinin yaşanmışlıklarının özü olan mânilerin hemen hepsinde gül motifinin bulunması, gülün sevgiliyi ve aşkı her yönüyle

yansıtır olmasından kaynaklanmaktadır.

Ninnilerde Gül Motifi

Beşikten mezara kadar olan yaşam serüveninde türkülerle beslenen Türk milletinin ilk dinlediği söz ve nağmeler ninnilerdir. Hafızaya yerleşen bu ürünlerin gül motifleriyle süslenmiş olması simgesel bir değer göstergesidir. Azerbaycan Edebiyatı'nda gül sembolünün her edebî türde olduğu gibi ninnilerde de belirgin şekilde kullanılması özellikle kızıl/kırmızı rengiyle ilişkilendirilmesi, kırmızı gülün; yaşamı, sadeti, mutluluğu, huzuru, sevgiyi sembolize etmesine bağlanabilir:

*“Laylay dedim yatasan
Kızıl güle batasan
Kızıl gülün içinde
Şirin uyku bulasan”* (Golkarîan, 2007: 142).

Ninni söyleyerek bebeğini uyutmaya çalışan annenin duası: onun açmamış gül gibi olması, güzelliğinin gonca güle benzemesi, kısmetinin gül gibi güzel olması ve gül gölgesinde yatmasıdır. Annenin evladı için en güzel dileklerde bulunduğu şu ninni örneğinde gülün merkezde olması; gülün kokusuna, inceliğine ve güzelliğine dayanmaktadır:

*“Leylev edim yatasan
Qonca güle batasan
Qonca gül payıv olsun
Kölgesinde yatasan.”* (Saatçi, 2007: 233).

Terbiyenin, ahlâk dersinin, nasihatın verildiği ninnilerde en güzel dilekler gül ile özdeşleştirilerek anlatılır. Çünkü bebekler bir gül gibi nazenindir. Gülün ömrü kısadır, bundan dolayı anneler bebeklerinin sadece ömürlerinin güle benzememesi için dua ederler.

*“Ben kızıma gül demem/
Gülün ömrü az olur/
Eee kızıma nenni”* (Özbek, 1994: 327)

örneği bu düşüncenin mısralarla somutlaştırılmış hâlidir.

Türkülerde Gül Motifi

Türkülerdir yârin yüreğine dokunan, âşğın sevgisine sevgi, hasretine hasretlik katan. En güzel duygu terennümleridir türküler. Aşk

anlatmanın en etkili yolu, duyguların ortak dili türkü ilemdir. Gül ve bülbülün somutlaşarak ebedi aşkı anlattığı dizeler türkü olup dillendir. Türkülerde gülün nazı bülbülden; bülbülün feryadı, figanı ise hep gülden dolaydır.

*“İndim yârin bahçesine, gül dibinde gül biter
Gül daimi diken almış, şakı bülbül ne öter?”* (Özbek, 1994: 152)

sözlerinde âşığın hazin durumu gözler önüne serilmektedir. Yârin bahçesi gülün olduğu, diğer güllerin de onun güzelliğine imrenerek açtığı ve gül bahçesine dönüştüğü yerdir. Dolayısıyla sevgili nereye giderse orası canlanarak gül bahçesine dönüşür. Ancak âşık boşuna niyaz etmektedir. Çünkü sevdiğinin yanında kendisinin yerine dikenle özdeşleştirilen rakip bulunmaktadır.

Nitekim *“Gül ile bülbülün har davası var”* (Özbek, 1994: 230) sözlerinde de sembolik bir düşünceye gönderme yapılmaktadır. Gül ile bülbül arasındaki en önemli dava, dikenle sembolleştirilen rakiptir. O büyük engel aradan çekilmedikçe hem gerçek hem de mecazi anlamda bülbülün güle ulaşması mümkün değildir.

*“Sabahın seher vaktinde görebilsem yârimi
Gül dalına bülbül konmuş çeker ah u zârını
Elimden almak isterler benim nazlı yârimi.”* (NHM C-1, 1999: 189).

mısralarında da âşığın güle yani sevdiğine kavuşma hayali yine bir sabah vaktine kalmıştır. Gece boyunca uyumadan gülün açmasını bekleyen bülbülün, seher vakti gülün açışını görmeden uyuya kalması onun âh u zâridir. Gülüne kavuşamayan bülbül gibi âşık da sevdiğine kavuşamamanın ıstırabı içerisinde. Gülü olmadan, onun açtığını görmeden âşık, varlığını gösterememektedir.

“Sevgili, âşık için âdeta bir gül bahçesidir, kendisi ise o bahçenin bağbanıdır. Sevgili, âşığın binbir mihnetle yetiştirdiği gülleri bir kötüye yoldurmak suretiyle onu üzmektedir.

*“Mihnet ile yetirdiğim gülleri
Vardın gittin bir kötüye yoldurdun.”* (İçel, 2017: 102),

ifadelerinde gülü elde eden rakiptir ve rakibin gülü elde etmesi âşığı derinden yaralamaktadır.

*“Goy gülüm gelsin ay nene
Goy yarım gelsin ay nene”* (Namazeliyev, 1993: 6)

mısralarından da anlaşıldığı üzere âşık kendisini tamamlayan diğer yarısını, ruh ikizini gül ile tanımlamaktadır. Nitekim gül hem sevginin ve aşkın hem de güzelliğin ve sevgilinin sembolüdür.

Atasözlerinde Gül Motifi

Tecrübenin ve öğüdün en özlü biçimi olan atasözlerinde iyiliği, güzelliği, doğruluğu, sabrı, huzuru, saadeti, mutluluğu tek kelime ile ifade etmek için gül motifi genellikle karşıt değeri temsil eden diken ile ilişkilendirilerek kullanılır. “*Gülü seven dikenine katlanır.*” atasözü, hayatın bütünlüğü içinde doğru ile yanlışın, güzel ile çirkinin, iyi ile kötünün bir arada olduğunu ancak sevilen bir şeye ulaşmak, onunla var olmak için onun kusurlarına da katlanması gerektiğini öğütler. “*Dikensiz gül bahçesi.*”, (Olumsuzlukların olmadığı bir yer dilemek anlamına gelir.), “*Gül kokusu elden ele, er kokusu ilden ile.*” (Gül, kokusundan dolayı elden ele gezer, yiğidin de şöhretinden dolayı namı yayılır.), “*Gül yağıyla yağladığını ısırganla dağlama.*” (İyilik yapılan bir kişiye kötülük yapılmamalıdır.) (Albayrak, 2009: 487). Ayrıca gül, bülbül ile olan geleneksel ilişkisini atasözlerine de taşımıştır: “*Gülün kıymetini bülbül bilir.*” (Bir şeyin kıymetini ancak onu en çok seven kişi bilir.). Gül motifinin yer aldığı atasözlerinin tamamı gülün ilettiği olumlu mesajları içermektedir.

Geçmişten günümüze yaşanmışlığın aslını tek bir cümle ile anlatan atasözlerinde derin manaların olduğu muhakkaktır. Bu yönüyle atasözlerinde gül daima iyiliğin, güzelliğin, şefkatin, aşkın, sevgilinin vb. sembolü olarak kullanılmaktadır.

Deyimlerde Gül Motifi

Sözün gücünü artırmak amacıyla kullanılan deyimlerde de gülün bütün güzel vasıfları yapılan işi niteleme amacına yöneliktir: “*Gül gibi kokmak*”, “*Gül gibi bakmak*”, “*El bebek gül bebek büyütmek*”, “*Gül gibi geçinmek*”, “*Vurduğu yerde gül bitmek*”, “*Üstüne gül koklamak*” vb. deyimler, konuşma dili ve edebî dil içerisinde sıklıkla kullanılan gül ile ilgili deyimlerdir. Bütün bu deyimlerin ortak noktası gül kelimesinin daima güzeli ve iyiyi çağrıştırmasıdır. Bu olumlu anlamlarla birlikte gül, sözün gücünü artırmak, ifadeyi daha etkili kılmak için sözlü ve yazılı dilde daima kullanılmaktadır.

Dua ve Beddualarda Gül Motifi

Gülün olumlu vasıfları zaman zaman bir dua olur dökülür dillerden: “Yüzüne gül(ler) suyu”, “Yüzünde güller açılsın”, “Gül atılsın, dikenini batmasın” vb. dualar gülün güzelliğinin insana yansımalarıdır.

Gül motifini içeren şiir şeklinde yazılmış bir yağmur duası örneği de şu şekildedir: “Gül hazin, bülbül lâl, bahar ağlıyor/İlâhi kerem et, celâlin yeter/Gülizar ağlıyor, gülzâr ağlıyor/Gülmez mi çehre-i melalin yeter.” (Memişoğlu, 1995: 53). Gülün açması, gülme eylemi ile, aşk ile, canlanma ve baharın gelişi ile ilişkilendirilmektedir. Gülün ağlaması ve bülbülün lâl olması ise hayatın yani canlılık emarelerinin tükenmesini simgelemektedir.

Kimi zaman da olmayacak kötü bir duanın içerisinde güle rastlanır. Beddua ve gül ikilisini bir araya getiren ise zıtlık düşüncesidir. Duayı kötüleştirmek amacıyla ya gül-diken zıtlığından faydalanılır ya da gülün solması gerekir: “Gül cemalin solsun”, “Gül yerine diken bit-sin”, “Güller içinde bülbülsüz kalasın”, “Güllerin goncayken büküle”, “Gülün dökülsün” (Kaya, 2001: 236-237) gibi güzel ve iyi bir şeyin, güzelliğın sonlanması üzerine edilen beddualar dilden dile dolaşmaktadır. Gülün solması ya da goncayken dökülmesi var olan güzelliğın, gençliğın, tazeliğın yitip gitmesidir. Güller içinde bülbülsüz kalmak da bir o kadar manidardır. Gül, her ne kadar bülbüle naz etse de onun niyazından memnun değilmış gibi görünse de aslında bu durumun yani bülbülün gülün çevresinde olmaması bir beddua niteliğindedir. Çünkü gül, güzelliğının farkındalığını bülbül ile kazanmaktadır.

Bilmecelerde Gül Motifi

Gerçek ve sembolik anlamlarından uzaklaşarak benzetme ve çağrışım yoluyla bilmecelerde geçen gül, farklı yakıştırmalarla değerlendirilmektedir: “Pencere başında kırmızı gül (kiremit)” (Yançev, 2002: 120), “Meyveler içinde gülsüz (dut)” (Yançev, 2002: 93). Bir de cevabı gül olan bilmeceler vardır: “Yeşil dikerim al biter/Delikanlılar pek sever (gül).” (Yançev, 2002: 83). “Çalı başına gün doğmuş (gül).” Tek cümleden oluşan bilmeceler olduğu gibi mâni şeklinde sorulan bilmeceler de mevcuttur: “Karşıdan ay doğmuş/Ayı görenler olmuş/Anası kundaktayken/Kızının kızı olmuş (gül).” (A.C). Bilmecede gülün açılan halinin güzelliğı, doğan ayın güzelliğı ile ilişkilendirilmiştir. Hem gül hem de ay bu özellikleriyle sevgilinin yüzünü/kendisini sembolize et-

mektedir. Gülün tomurcuk hali ile açan hali arasında da kızının kızı şeklinde bir bağlantı kurularak güzellik derecelendirilmiştir.

Çeşitli anlamları karşılayacak şekilde sorulan ve yaygınlık kazanan bilmeceler halkın ortak düşüncesinin, kötülükler ve olumsuzluklar içindeki güzellğin gül olduğunun bir yansımasıdır.

Tekerlemelerde Gül Motifi

Ses benzerliklerine dayanarak bir mantık içerisinde yahut mantık dışı söylenen söz kalıpları olan tekerlemeye gül ile ilgili en güzel örnek; “*Gül gül dedi bülbül güle gül gülmedi gitti/Bülbül güle gül bülbüle yâr olmadı gitti.*” mısralarıdır. Her ne kadar şiir sözü olsa da halkın düşünce dünyasında gül ve bülbülün imkânsız aşkı bu sözlerle kalıplaşmış olarak söylenmektedir.

Ağıtlarda Gül Motifi

İnsanı acıya boğan bir kaybın ardından söylenen ağıtlar söz ve ezgileriyle acıyı hem hatırlatır hem de sağaltır: “*Sararmış gül yüzü gözler bakıyor/Ateş almış elbiseni yakıyor*” (Görkem, 2001: 210). Aşkı anlatırken kırmızı gül ile tasvir edilen kişi, verilen ağıt örneğinde sararmış bir güle dönüşür. Sevilen kişi daima gül yanaklıdır. Bu gül yanak aynı zamanda mutluluğun da sembolüdür. Kayıpla birlikte bu mutluluk yitip gitmekte, sararıp solmaktadır.

“*Has bahçede güller bitmez/Dallarında bülbül ötmez.*” (Görkem, 2001: 187). Gülün açması nasıl ki baharın müjdecisi ise gülün solması da yaşam emarelerinin kaybolması manasına gelmektedir. Gülün olmadığı yerde bülbülün ötmesi de mümkün değildir.

Efsanelerde Gül Motifi

Gül-bülbül aşkı yüzyıllardır bir efsaneye bağlı olarak anlatılsa da bütün aşklar bu efsaneyle hayat bulur ve ölümsüzleştirilir.

Anlatıldığına göre asıl rengi önceden kırmızı olmayan gül, kendisini çok seven bülbüle daima kayıtsız davranırmış. Sonunda bülbül dayanamayıp gidip güle konmuş. Dikenler göğsüne batınca, akan kan gülün dibine dökülmüş ve kökünden dallarına doğru yayılmış. Gül o günden sonra artık kırmızı rengiyle açmaya başlamış (Ayvazoğlu, 2001: 84). Geleneksel düşüncede tabiat unsurları, olaylar ve durumlar sembolleştirildiği zaman güzel bir nedene bağlanarak açıklanır. Böylece o sembol ölümsüzleştirilmiş olur. Gülün, rengini de bülbülün kanından almış olması ontolojik anlamda birbirlerine bağlı olduklarını

göstermektedir. Bülbül, gülün dikeniyile kanar ve gül, bülbülün kanıyla renk bulur. Gülün kırmızılığının yaşamın belirtisi olması da bu düşünceyle ilişkilidir.

Kazakistan’da anlatılan Bülbül ile Kızıl Gül efsanesi de gül ile bülbülün simgeselleşerek aşkı anlatmasını konu almaktadır. Efsaneye göre Viliya Nehri kıyısında Danyas adında bir yiğit yaşarmış. Çok güzel bir kıza âşık olan delikanlı, aşkını şarkılarla kıza anlatmaya çalışmış, karşılık göremeyince de aşk acısından kendini nehre bırakmış ve ebedî hayata kavuşmuş. Ancak delikanlı aşkını daima haykırsın diye bülbül olarak geri gönderilmiş. Delikanlının ölüm haberini alan genç kızın da gönlüne birdenbire sevda ateşi düşmüş ve genç kız da bu acıyla ölmüş. O da yüz yapraklı kızıl bir gül olarak gönderilmiş (Sakaoğlu, 2004: 43-44). Bugün iki gencin, ölümsüz aşkı temsil ederek gül ve bülbül adı altında yaşadığına inanılmaktadır.

Azerbaycan’da gül ile ilgili “Bülbül Neden Görmez?” adlı şöyle bir efsane anlatılmaktadır: Eski zamanlarda bir padişah yaşarmış. Haremindeki kızları kıskançlıktan dolayı dışarı bırakmazmış. Ancak padişahı sevmeyen kızlardan birisi, yağmurun etkisiyle açılan bir oyuktan dışarı çıkma fırsatı bulmuş. Dışarıda bir çobanla karşılaşmış, çobanla kız birbirlerini çok sevmişler. Kız fırsatını buldukça aynı yoldan çobanla buluşmaya gidermiş. Sonunda padişah bunu duymuş ancak hangi kızın çobanla buluştuğunu kimse padişaha söylememiş. Padişah, çobanı getirmiş ancak o da konuşmamış. Çobanın karşısına bütün kızları sırasıyla dizen padişah; dilleri söylemese de gözleri nasıl olsa söyler, diye düşünmüş. Çoban burada da kızı ele vermemiş. Ortalık durulduktan sonra kız bir gün çobanla görüşmeye gitmiş: “Sen daima gözlerime bakıp bülbül gibi şakırdın, kızıl gülüne nağmeler okurdun. Ben de sana karşılık verirdim. Bana bakınca sen bülbüle ben de güle döneceğiz, aşkımız da anlaşılacak diye çok korktum.” demiş. Bunun üzerine çoban: “Sen benim biricik kızıl gülümsün. Ben seni görünce mutlaka bülbüle döner, şarkılar söylerdim. Onun için gözlerime mil çektirdim ki seni görmeyeyim.” demiş. Bu efsaneye bağlı olarak o günden sonra bülbülün güle daima şarkılar söylediği, ancak gözleri görmediği için onu bulamadığı rivayet edilmektedir (Ergun II., 1997: 405). Efsanede bülbülün derin aşkı, sabrı, vefası, fedakârlığı, sadakati somutlaştırılarak anlatılmaktadır. Bu efsane bülbülün güle olan ezeli ve ebedî aşkının kanıtıdır âdeta.

Halk Hikâyelerinde Gül Motifi

Yaşanmışlıkları merkeze alarak işleyen halk hikâyelerinde aşk ana temlerdendir. Azerbaycan'da anlatılan “Şehzade Sanuber” adlı hikâyede, Şebistan Padişahı Ferruh Şah'ın kızı Gül, Çin padişahı Hurşit Şah'ın oğlunu çiçek koklatarak kendine âşık eder (Ayvazoğlu, 2001: 182). Bey Böyrek Hikâyesi'nde de adını bir kez duyduğu Ak Kavak kızına âşık olan Bey Böyrek, ona kavuşabilmek için devin bahçesindeki gülü getirmek zorundadır (Alptekin, 1997: 202). Hikâyede gül, bir imtihan motifidir. Gerçek sevgiye ulaşmanın zorluğu ve bu yolda çekilen sıkıntılar ile kahramanın sabrı sınanmaktadır. Aynı zamanda kahramanın sevgisi de bu imtihanla ölçülmektedir.

Hikâyelerde geçen mânilerde de gül motifine sıkça rastlanmaktadır. Çünkü gül ve sevgili eş değerdir. Sevgilinin gül yüzlü, gül ynaklı, gonca ağızlı, gül kokulu, gül renkli olması bütünde de onun gül gibi yâr olma sonucunu doğurmuştur. Gülün açılışı ile yanakların kızarması arasında doğrudan bir ilgi olduğu gibi bu açılış, aşkın kapısını da aralamaktadır. Yine aşkın ve kırmızının yakıcılığına bağlı olarak gül motifi ateşle de ilişkilendirilebilir. Bu düşüncelerden hareketle bazı halk hikâyesi kahramanlarının adıyla bu özelliklerin uygunluğu ifade edilmektedir. “Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri”, “Melikşah ile Güllü Han”, “Varaka ile Gülşah”, “Gül ile Ali Şir Hikâyesi”, vb. hikâyelerde kadın kahramanın adındaki gül, taşıdığı özelliklerle doğrudan ilgilidir.

Masallarda Gül Motifi

Gerçek ve hayal dünyasını sentezleyerek masallara yansıtan insanlar, gül motifini masallarda da çeşitli şekillerde işlerler. Halk hikâyelerinde olduğu gibi pek çok masal kahramanının adında da gül geçmektedir. Bu durum da gülün özelliklerinden kaynaklanmaktadır. “Gül Güzeli”, “Gül Sinan'a Neyledi, Sinan Gül'e Siyaset”, “Gül ile Sinaver”, “Gülanber Hanım” bu masallardan bazılarıdır. Gülün en güzel örneklerinden birisi gülünce yüzünde güller açan kahramanın masallarda güzelliğin temsili olmasıdır. “Muradına Nail Olmayan Dilber” ya da “Gül Senem” adıyla bilinen masalda gülünce yüzünde güller açan kız, vasiyeti üzerine türbeye gömülecektir. Ancak ölmeden önce yanağında açan gülü padişahın oğlu koklamıştır. Gülü koklayınca da kız hamile kalmıştır (Şimşek II., 2001: 228-229). Doğumundan itibaren olağanüstü özellikleriyle karşımıza çıkan kızın yüzünde kırmızı güllerin açması onun

herkesten farklı olduğunu, güzelliğinin, farklılığının, benzersiz oluşunun ve gücünün simgesel ifadesidir. Kahramanın güzelliği, yanaklarının pembeliği, yumuşaklığı gülün açan haline benzetilir. Masalın ana motifi de gül üzerine kuruludur. Kahramanın doğumundan ölümüne kadar asıl unsur güldür. *“Gülün kırmızı rengi ve açılmış hali sevgiliyi anımsatmaktadır. Aynı zamanda gülmek eylemi ile gülün açması arasında hem anlam hem de söyleniş bakımından bir ilgi söz konusudur. İnsan güldüğü zaman yanaklarda beliren hareketler ile gülün açışı ilişkilendirilmiş aynı zamanda yanaklarda utangaçlıktan, güzellikten oluşan pembe-kırmızı rengi ile gül arasında bir benzerlik kurulmuştur. Gülün, aşkı sembolize etmesi de çocuk sahibi olmada gülün ilgisini göstermektedir. Ayrıca rengi münasebetiyle kanla bir ilgi kurulan gül, hayat ve canlılık belirtisi olması bakımından da önemlidir.”* (Çetindağ Süme, 2015: 144-145). “Gül Sinan” adlı masalda da cadının isteğiyle kahraman, kardeşinden zor bir yerde olan gül ile bülbülü getirmesini ister. Kardeş, nice zorlukları aşarak kardeşi sıkılmasın diye gül ile bülbülü getirir (Seyidoğlu, 1999: 106). Bu masalda gül ile bülbülün bir arada ancak zor bir yerde olması manidardır. Tıpkı gerçek saadet, mutluluk ve aşkı bulabilmenin zor olması gibi. Ancak kahraman, ölümle sınındığı bu yolculuğu başarıyla tamamlar ve kardeşinin istediği gül ile bülbülü getirir. Böylelikle her iki kardeş de asıl olana ulaşmayı hak eder. “Gül ile Sinaver” masalında kahramanın adından hareketle bir işaret olarak tepside deste gül sunulur ve bu güller sayesinde gizli sırlar açığa çıkar (Sakaoğlu, 2002: 457). Gül burada kahramanları doğruya götüren bir remizdir. Masalarda gül yanaklı kız betimlemesi “Billur Köşk ile Elmas Gemi” masalında sarı gül yanaklıya dönüşmüştür (Şenocak, 2013: 19). Güneş gören kahramanın mutluluğu, yanaklarında açılan kırmızı gül ile sembolize edilirken; hiç güneş görmemiş üzgün kahramanı anlatmak amacıyla da sarı gül yanaklı yakıştırmayı yapılmıştır. Güneş ve mutluluk arasında doğrudan bir ilgi ile günün doğmasına bağlı olarak umudun yeşermesi de simgeselleştirilerek masalda anlatılmaktadır.

Âşık Şiirinde Gül Motifi

Gönül dilinin tercümanı olan âşıklar, şiirlerinde daima sevginin yüceliğini işlemişlerdir. Hemen hemen her âşığın şiirinde karşımıza çıkan gül motifine şu örnekler verilebilir:

*“Mevlâ'm destur verse bir top gül olsam
Sokulsam zülfünün aralarına”* (Sakaoğlu, 2012: 391).

Sevgilin yanaklarının, dudaklarının, göğsünün güle benzetildiği birçok mısra dışında âşığın gül olup sevgilinin saçları arasına karışmak istemesi böylelikle ona yakın olma düşüncesini beraberinde getirmektedir.

*“Seherde açılan gonca gül gibi
Sandım kan damlamış karın üstüne”* (Sakaoğlu, 2012: 406)

mısralarında da gülün, kırmızılığını ve yaşam belirtisini aldığı kan ile olan ilgisine gönderme yapılmaktadır.

Gevherî'nin;

*“Ben bülbülüm ayrı düştüm gülümden/
Efgan benim matem benim zâr benim”* (Sakaoğlu, 1989: 148)

mısraları gül-bülbül mazmununa telmih yapan âşığın yakarışını anlatmaktadır. Gülünden ayrılan bir bülbülün feryadı gibi âşık da sevdiğinden ayrı olmanın ıstırabını dile getirmektedir.

Âşık Veysel'in;

*“Güle kıymet verilmezdi
Âşık ve maşuk olmasa”* (Alptekin, 2009: 60)

Yine;

*“Sen bir gülsün ben bir bülbül
Sen olmazsan ben olmazdım”* (Alptekin, 2009: 72)

mısraları, varlığını sevgiliye bağlayan âşığın yakarışlarını anlatmaktadır. Âşık Veysel'in Erzincan depremi sonrası duygularını anlattığı âdeta bir ağıt niteliğinde olan:

“Bahar gelir güller açmaz bağında”

Bir başka mısra da;

“Susmuş bülbülleri güller perişan” (Alptekin, 2009: 125)

ifadeleri, açan gülün yaşamın, solan gülün ise ölümün belirtisi olduğunu göstermektedir. Gül açmadıkça bülbül ötmeyecek, bülbül ötmedikçe de gül açmayacaktır. Dolayısıyla gül ve bülbül birbirinden ayrı düşünülmemelidir.

Bunun gibi insanların karakterleri de kendisini yetiştiren ailesinden farklı olabilir. Gülü yetiştirir dikenli çalı/Arı her çiçekten yapıyor balı (İçel, 2011: 246) ifadelerinde olduğu gibi gül, birçok olumsuzluk ve çirkinlik içinde bile güzelliğini muhafaza etmektedir.

Çiçek, Veysel'in nazarında Hakk'ın bir tecellisidir:

*Hasbahçeye girdim güllere sordum
Çiçekte çimende izini gördüm
Mekândan münezzeh gizli sanırdım
Kaplamış âlemi nazarım böyle.”* (İçel, 2011: 245).

Gül, sevgilinin ve Hz. Muhammed'in sembolü olduğu gibi bu şiirde de Allah'ın bir tecellisidir. Tasavvufi düşüncenin bir yansıması olarak gülün görüntüsü bütün yaratılmışların ve bütün güzelliklerin bir yansıması olarak varlığını en güzel boyutuyla karşımıza çıkarmaktadır.

Türk edebiyatında gül motifine bağlı olarak kullanılan sayısız örnek yer almaktadır. Nitekim edebî hayata akseden gül motifi günlük hayatta da bütün yönleri ile karşımıza çıkmaktadır. Gül suyu, gül hatmi, gül burnu, gül reçeli, gül böreği, gül şurubu, güllaç, gül lokumu, gül sabunu, vb. gibi gülün çeşitli özelliklerinden yararlanılarak gül adı yaygınlaşmıştır.

Türkiye'de ve Azerbaycan'da güle verilen öneme bağlı olarak isimlerin pek çoğu gül ile başlar ya da ismin ve soy ismin içerisinde gül geçer: Gülda, Gülay, Gülse, Gülsün, Gülhan, Gülcan, Gülşah, Güliden, Gülcihan, Gülfidan, Gülizar, Güldeste, Gülbeyaz, Güldallı, Gülümser, Güleser, Esmegül, Bağdagül, Bestegül, Sergül, Goncagül, Ağcagül, Aygül, Songül vb. pek çok insan, eşya, yer isminin olması, Gülnâme'lerin yazılması, gül deseninin; oya, halı, kilim, çorap, şal vb. el sanatı ürünleri gibi her alanda karşımıza çıkması, gerçek ve sembolik anlamlarıyla güle olan temayülün bir sonucudur.

Sonuç

Türk kültürünün en önemli motiflerinden birisi olan gül, farklı anlamları ile edebiyatımızda çeşitli yönleriyle yer almaktadır. Şiirlerde, halk hikâyelerinde, efsanelerde, masallarda, mânilerde, dua ve beddualarda, deyim ve atasözlerinde, âşık şiirinde vb. gül; somuttan soyuta, gerçek anlamından simgesel anlamlara uzanan bir değere bürünmüştür. Gelenekten geleceğe doğru bir çizgide devam eden klasik edebiyattan halk edebiyatına, tasavvuftan modern edebiyata kadar gülün her alanda

karşımıza farklı yönleri ve simgesel değerleri ile çıktığını söylemek mümkündür. Gülün, Hz. Muhammed'in çeşitli özellikleri ile birleştirilmesi, sevgilinin gül olarak tasavvur edilmesi, baharın dolayısıyla yenden doğuşun, canlanmanın sembolü olması, güzelliğin, gücün, tutkunun, sadakatin, mutluluğun, huzurun, doğurganlığın, gizemin ve her şeyin temelinde olan sevginin sembolü olması gülü önemli kılan hususlardır. Bütün bu anlamlarına paralel pek çok sembolik değerle bütünleşen gül, farklılığını ve edebiyata konu olmasını açıklar niteliktedir. Bu bakımdan tek bir mısradan bütün bir Türk kültürünün aksi yer almaktadır:

“Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.”

(Yahya Kemal Beyatlı).

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, Nurettin (2009); Türkiye Türkçesinde Atasözleri, İstanbul, Kapı Yayınları.

ALPTEKİN, Ali Berat (2007); Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Ankara, Akçağ Yayınları.

ALPTEKİN, Ali Berat (2009); Âşık Veysel, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

AYVAZOĞLU, Beşir (2001); **Güller Kitabı/Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme**, İstanbul, Ötügen Yayınları.

AZAR, Birol (1995); Elazığ Manileri Üzerine Bir İnceleme (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.

ÇALIŞKAN, Adem (haz.) (1999); Fuzûli'nin Su Kasidesi ve Şerhi, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

ÇETİNDAG SÜME, Gülda (2015); “Halk Anlatılarında ‘Olağanüstü Biçimde Hamile Kalma’ Motifi Üzerine Bir Değerlendirme”, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi (Prof. Dr. Ali Berat Alptekin Özel Sayısı), Yıl: 2015/Eylül, S.20, C.6, 135-151.

ERGÜN, Metin (haz.) (1997); **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi II. Cilt Metinler**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

ERSOY, Necmettin (2007); Semboller ve Yorumları, İstanbul, Dönence Yayınları.

GOLKARIAN K. (2007); “Güney Azerbaycan'da İnsan Hayatının Ebatlarını Etkileyen Bayatlar”, IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri 6-8 Kasım 2006, Fethiye, Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği Yayınları, 140-143.

GÖRKEM, İsmail (2001); **Türk Edebiyatında Ağıtlar/Çukurova Ağıtları Metin-İnceleme**, Akçağ Yayınları, Ankara.

İÇEL, Hatice (2011); “Âşık Veysel'in Şiirlerinde Çiçek”, Bilge Seyidoğlu Kitabı (Haz. Dilaver Düzgün vd.), İstanbul, Dergâh Yayınları, 244-248.

İÇEL, Hatice (2017); “‘Bir Yâr Sevdim El Aldı’ Türkülerde Rakip Algısı”,

Türklük Bilimi Araştırmaları, XLI/Bahar, 91-108.

KAYA, Doğan (2001); Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar, *Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*.

MEMİŞOĞLU, Fikret (1995); Harput Halk Bilgileri, *Elazığ, Elazığ Kültür Derneği Yayınları*.

NAMAZELİYEV, Gafar (Der) (1993); Azerbaycan Halk Türküleri (Mahnı ve Tesnifler) (Haz. *Salih Turhan*), *Ankara, Yükseköğretim Kurulu Matbaası*.

NHM (Notalarla Harput Musikisi) Kaynağından Harput-Elazığ Müziği Cilt I, (1999); Elazığ, Elazığ Valiliği.

ONAY, Ahmet Talat (2000); Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, *Ankara, Akçağ Yayınları*.

ÖZBEK, Mehmet (1994); Folklor ve Türkülerimiz, *İstanbul, Ötügen Yayınları*.

SAATÇI, Suphi (2007); "Irak Türkmen Halk Edebiyatında Manilerin Yeri", IV.

Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri 6-8 Kasım 2006, *Fethiye, Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği Yayınları*, 231-236.

SAKAOĞLU, Saim (1989); *Türk Saz Şiirine Genel Bir Bakış*, *Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, C. LVII, Sayı 445-450/Ocak-Haziran.

SAKAOĞLU, Saim (2002); Gümüşhane ve Bayburt Masalları, *Ankara, Akçağ Yayınları*.

SAKAOĞLU, Saim (2004); 101 Türk Efsanesi, *Ankara, Akçağ Yayınları*.

SAKAOĞLU, Saim (2012); Karaca Oğlan, *Ankara, Akçağ Yayınları*.

SEYİDOĞLU, Bilge (1999); Erzurum Masalları, *İstanbul, Erzurum Kitaplığı*.

ŞENOCAK, Ebru (2013); Billur Köşk Masalları, *Ankara, Akçağ Yayınları*.

ŞİMŞEK, Esmâ (2001); Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması II Cilt, *Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları*.

ŞİMŞEK, Esmâ (2007); "Eğin (Kemaliye) 'Elâgozlu'lerinin Türk Manileri İçerisindeki Yeri", IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri 6-8 Kasım 2006, *Fethiye, Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği Yayınları*, 288-304.

Türkçe Sözlük I (1998); *Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları*.

UÇARLAR, F. (2007); "Mânilerimizin Genellemesi İçinde: Gül Mânileri", IV Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri 6-8 Kasım 2006, *Fethiye, Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği Yayınları*, 126-132.

YANÇEV, Mihail (2002); Mani ve Bilmeceler, *Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları*.

Kaynak Kişiler

Adı Soyadı, Yaşı, Doğum Yeri, Tahsili, Kimden Öğrendiği, Derlenme Tarihi, Derlenme Yeri

(A.C): *Aynur Can, 57, Elazığ, Üniversite, Büyüklerinden, 15.09.2017, Elazığ.*

(D.K): *Doğan Kaya, 65, Sivas, Üniversite (Lisansüstü), Kendisine ait, 15.09.2017, Elazığ.*